

Становище

за дисертационния труд на Франческа Земярска

„Маска и пол в творчеството на Маргьорит Юрсенар: инсцениране на гласа“

от проф. дн Ангел Валентинов Ангелов

Предложеният дисертационен труд на Франческа Земярска „Маска и пол в творчеството на Маргьорит Юрсенар: инсцениране на гласа“ се състои от увод, пет глави, заключение с общ обем 243 страници и библиография от 174 заглавия.

Земярска си поставя за цел:

- да изследва проблема за отношението между маска, пол и субект в творчеството на Маргьорит Юрсенар;
- да обоснове, че състоянията и поведенията на литературните персонажи при Юрсенар са представени чрез „инсценирането на гласа“;
- да обоснове наличието на „нов хуманизъм“ в творчеството на Юрсенар;
- да посочи литературните „родства“ на Юрсенар.

Теоретичната предпоставка, която насочва изследването е, че „полът е конструиран чрез един дискурсивен маскарад, така че идеята за идентификация е видяна не като монолитна, фиксирана или есенциалистка, а като игрова“. Оттук и пряката връзка между маска и пол, а също така и между пол и глас. Понятието за идентификация е тълкувано като възможност за вживяване в различни перспективи, с което Земярска иска да подкрепи разбирането си за принципната множественост и игровост на субекта.

Според Земярска свързването между маска и глас е определяща характеристика в творчеството на Юрсенар, защото инсценирането на гласа създава фикционалната реалност, времето на разказа и хетерогенния субект. Земярска настоява в цялата работа, че „гласът е винаги вторичен и реконструиран, въобразен през текстове, архиви, писмени следи“, следствието от което е, че субектността се проявява като неопределеност, като „амалгама от фантазмени и исторически елементи“.

Дисертацията е композирана въз основа на типологично-тематичен принцип, който позволява на Земярска да открива и тълкува вътрешните

връзки в творчеството на Юрсенар, които смята дисертантката, не са зависими от времето, в което са публикувани отделните творби. Независимо, че акцентът е върху тематичните теми и техните вариации, хронологията на творчеството не е пренебрегната, тя просто е подчинена на тематиката. Земярска познава художествените, мемоарните и критическите текстове на Юрсенар, чете внимателно и тъкмо това ѝ отношение, смятам, я е подтикнало да организира своето изследване, като открие темите, създаващи единството в жанрово разнообразното творчество на белгийската писателка.

Тематичният подход ѝ позволява да забележи основен похват в творчеството на Юрсенар - връщането към по-ранни творби и „добавяне на нови паратекстове: предговори, бележки, послеслови, допълващи фрагменти.“ Земярска изследва как се променят вече използвани теми, за да бъдат включени в нови творби. Анализите ѝ показват убедително, че на творчеството на Юрсенар може да се гледа като на макротекст, в който се повтарят и преработващ теми и литературни техники. Някои от темите занимават писателката от ранните до последните ѝ творби, а в случая с „Сънища и съдби“, едно ранно произведение, преработено, се оказва и последно.

Земярска свързва този структурен принцип в творчеството на Юрсенар с наличието на реални и с установяването на въображаеми литературни, но и кръвни, произходи и родства. Сред литературните родства са творчеството на Томас Ман, както и животът и творчеството на Вирджиния Улф. Проследявайки как се променя отношението на Юрсенар към творчеството на Т. Ман, Земярска достига до необходимостта „да направи прочит в диалог между „Вълшебната планина“ и „Творение в черно“, доколкото романът на Юрсенар е реплика към този на Ман.“ Интересуват я пластове на времето при Юрсенар, защото тяхното взаимодействие е свързано с историята на субекта. Анализът ѝ на отношението между факт и фикция, архив и въображение, минало и повествование, я довежда до извода за субекта като динамична категория. Постепенно Земярска разширява задачата си и установява връзки между романа на Юрсенар и други произведения от Томас Ман, като най-преките връзки, смята тя, са с „Доктор Фаустус“ (1947). Тя смята, че опозициите, които Юрсенар открива в творчеството на Т. Ман, могат да бъдат открити и в „Творение в черно“. Творчеството на Юрсенар и на Томас Ман според докторантката утвърждават „нов тип хуманизъм, който познава ужаса на

Втората световна война и демоничното у човека, но въпреки това не губи вярата си в него.“ Земярска задава въпроса „възможно ли е все още да мислим за човека в обобщен план и в универсални термини, не просто след разпада на вярата в човешкото след войните, но и след сриването на възможните ренесансови, просвещенски и модернистки утопии“. Следвайки Юрсенар, авторката смята, че „този бъдещ човек е възможен само доколкото може да работи с негативността, сривовете, несъзнаваното, агресивното, хаотичното. Човекът е възможен само доколкото надскача бездните.“ Звучи привлекателно. Новият тип хуманизъм през хаоса е споделен хоризонт в творчеството на Юрсенар и Ман. Този хуманизъм може да бъде наречен „нов“ след края на Втората световна война, но дали и днес това определение е основателно?

Според Земярска две основни за нейното изследване, но и за Юрсенар, понятия, каквито са субект и хуманизъм, позволяват творчеството на писателката „да се засрещне в дискурса за световната литература“. Световната литература, резюмирам тезата на Земярска, предполага космополитна общност, тя предполага отношение към съвременността, което е опосредствано от знание за историята. Историческото знание позволява дистанциране от съвременността и от себе си чрез въплъщаване минали времена и личности. Световната литература изисква също така осъществяване на „хуманистичния идеал за владеење на древните класически и модерните европейски езици“. Юрсенар въплъщава хуманистичния идеал. „През примера на Юрсенаровото творчество още по-ясно можем да се насочим към едно понятие за световна литература, което трябва да си служи с два компонента – въображаем и зонален, едва тогава то придобива своя релеф.“ Кой обаче е зоналният компонент по отношение на Юрсенар? В какво е неговата реалност? Идеалът, към който се стреми световната космополитна литература е за „универсален, множествен и променлив субект“. Дали обаче понятието „космополитно“ е нещо повече от, наистина привлекателна, но фикция? И как се отнася то към понятието „универсално“? Там, където универсалното се превръща в реалност - дали то е нещо различно от налагане на определени интереси, които биват представени като универсални ценности? Мисля, че е важно от време на време да си припомним, че в литературата събитията и хората са направени от думи, а не от плът и кръв.

Своеобразно е присъствието на романа „Мемоарите на Адриан“ в изследването. Той не е анализиран в отделна глава, но е обсъждан в съпоставителен план във всяка от главите. Според Земярска „Алексий или трактат за напразната борба“ и „Мемоарите на Адриан“ имат общ структуриращ принцип, който Земярска нарича „портрет на един глас“, докато при анализа на „Творение в черно“, тя обосновава разликата между монодията в „Мемоарите на Адриан“ и полифонията в „Творение в черно“.

Четвърта и пета глави тълкуват поемата в проза „Пламъци“, 1936. Четвъртата глава е централна за тълкуването на „драматургията на маските“, което Земярска предлага. Тук маската е в пряко отношение към пола и към любовната страст. Доказателствената линия, която Земярска следва, е че полът е „маска, игрови конструкт“, че няма пряко автентично писане, че „гласът е винаги инсцениран“. Това предполага, че собствен глас не съществува и все пак Земярска твърди, че такъв има, но той е целенасочено заличаван. Земярска смята, че субектът е принадлежност към език, националност, пол, но също така той е и своите въображаеми идентификации. Изводът ѝ е, че „човекът никога не съпада напълно със себе си, доколкото личността е серия от свои въображаеми проекции.“

Петата глава „Маската като лице“ се връща към майцеубийството, въпрос, обсъждан в първата глава.

Франческа Земярска притежава способност да чете внимателно сложни литературни, есеистични и теоретични текстове. Това ѝ позволява да обосновава изследователските цели, които си поставя. Тя чете с чувство за посветеност, „отвътре“ творчеството на Юрсенар. И към творчеството на Томас Ман тя гледа чрез перспективата, зададена от Юрсенар. Земярска притежава качество, което трудно се рационализира, но присъствието му в текста ѝ е отчетливо – то се нарича литературна чувствителност. Чувствителността има своето значително предимство, за което дисертацията е свидетелство, но и своето ограничение и то е в недостига на дистанция спрямо обекта на изследването. В работата са тематизирани важните литературни родства - тези, които е посочила самата Юрсенар. Възможни ли са други, неназовани от Юрсенар? С Натали Сарот? С други съвременни ѝ автори? Или с френския персонализъм след Първата световна война?

Безкритичен е начинът, по който Земярска представя приемането на Юрсенар за членка на Френската академия. Земярска би могла да представи процедурата по приемането, да отговори на въпроса само кандидатурата на Юрсенар ли е била оспорвана, имало ли е отхвърлени кандидатури, също така колко са жените след Юрсенар, които са станали членки на същата академия? Това, че е станала член на Френската академия отразило ли се е върху творчеството на Юрсенар, а върху възприемането му? И същите въпроси след приемането ѝ за членка на Белгийската кралска академия. Безвъпросно положително ли е да си член на две академии?

Земярска заявява, че понятията – маска, пол, субект, глас „не са изведени през нечия теоретична траектория, а по-скоро през паралитературните текстове на Юрсенар като есета, бележки, предговори и разбира се, през художествените ѝ текстове. Това е вярно, но отчасти, защото концепция на Юлия Кристевà функционира като обяснителен алгоритъм в дисертацията. В основата на тълкуванията на дисертантката са също понятия и концепции на Ж. Женет, Р. Барт, М. Фуко, макар концептуално тримата мъже да не в състояние да се сравнят с могъщото присъствие на Кристевà в труда. Усвояването на концепции е съществено за всеки учен, то е част от израстването ни; тук само обръщам внимание на заявено желание за самостоятелност, чието пълно осъществяване предстои.

Земярска изглежда е привързана към думи и изрази, сред които е „засрещане“: „с красив детайл описва засрещането на живота ...“; „... засрещат се в дискурса за световната литература“, „засрещане на балканската и славянската литературна зона“. Убедено смятам, пред вид качеството на представения труд, че Франческа Земярска в определения срок красиво ще се засрещне със своята докторска степен във филологически дискурс.

Приносите съответстват на постигнатото в дисертацията.

В работата не се открива плагиатство.

В заключение: гласувам с убеденост да бъде присъдена на Франческа Земярска докторска степен по професионално направление 2.1. Филология.

